

CONSTRUCTIO 14.1 Rechnung für den Bau des Akademie-Palastes zu Pest. von Ernst March's Thonwaaren-Fabrik (Számola az Akadémia számára készített terrakotta szobrokról), 1864. április 23.

1 fol. német nyomtatvány, kézirat, toll, papír, 350 × 213 mm

MTA Könyvtár és Információs Központ Kézirattár és Régi Könyvek Gyűjteménye, K 1274/3c–1040

CONSTRUCTIO 14.2 Rechnung für den Bau des Akademie-Palastes zu Pest, von Ernst March's Thonwaaren-Fabrik (Számola az Akadémia számára készített terrakotta szobrokról), 1864. november 11.

1 fol. német nyomtatvány, kézirat, toll, papír, 350 × 213 mm

MTA Könyvtár és Információs Központ Kézirattár és Régi Könyvek Gyűjteménye, K 1274/3d–19

RECHNUNG	
für den Bau des Akademie-Palastes zu Pest, von Ernst March's Thonwaaren-Fabrik	
Jeunes Sabotage Pest west	
Handel...	
Salon Handlung...	200
Costume...	200
Handlung...	250
Handlung...	700
Handlung...	650
Handlung...	650
Handlung...	650
Handlung...	540
Handlung...	545
Handlung...	225
Handlung...	225
Handlung...	1040
Handlung...	650
Ernst March.	
Ab: ... 3511	
folgt: ... 400	

A pomerániai származású Ernst March (1798–1847) 1836-ban a Berlin melletti Charlottenburgban alapította meg első önálló üzemét, amely kezdetben a cukoripar számára gyártott edényeket. A vállalat az 1840-es évek elején épületdíszítő kerámiák gyártására specializálódott; első jelentős (uralkodói) megrendeléseit a potsdami Sanssouci park épületei számára teljesítette. Ernst March korai halála után rövid ideig özvegye, Sophie March egyedül, majd 1852-től fiával, Paullal (1830–1903) közösen vezette a gyárat. 1863-tól Paul és öccse, Emil (1834–1905) vette át a vállalat irányítását. A korábbi Ernst March's Thonwaaren-Fabrik, amely cégtől az Akadémia homlokzatait díszítő szobrokat rendelte az építési bizottság, 1865-ben változtatta meg nevét Ernst March & Söhne Thonwaarenfabrikra.¹

A charlottenburgi terrakottaüzemmel minden bizonnyal – az akkor már két évtizede királyi építészként Berlinben dolgozó, a gyárral pedig 1844 óta szoros munkakapcsolatban lévő – Friedrich August Stüler ajánlására vette fel a kapcsolatot az építési bizottság.

A palota homlokzatán látható egészalakos terrakotta szobrok mintáit – többnyire – azok a német szobrászok készítették, akik a szintén Stüler által tervezett königsbergi egyetem épületdíszítő munkálataiban is részt vettek: Albert Wolff (1814–1892), Hermann Wittig (1819–1891), Bernhard Afinger (1813–1882) és Karl Heinrich Möller (1802–1882).² A legtöbb esetben új mintára sem volt szükség. A königsbergi egyetem homlokzatán négy, balusztrádós attikáján további nyolc, a tudományágakat szimbolizáló nőalak kapott helyet.³ Az Akadémia palotájának homlokzatán tíz allegorikus alak látható (a dunai homlokzaton: *Archaeologia*, *Poesis*, *Cosmographia*, *Politica*; a főhomlokzaton: *Jurisprudentia*, *Historia*, *Physiographia*, *Mathematica*, *Philosophia*, *Philologia*), amelyek közül csak a *Költészet* és a *Nyelvészet* mintái nem álltak még készen a megrendelés idején.

Königsberg abban is előképe a pesti épületnek, hogy az egyetem homlokzatán együtt szerepelnek portrék (az alapító Albert [1490–1568] brandenburg-ansbachi herceg, Luther [1483–1546], Melancthon [1497–1560], Georg Sabinus [1508–1560] és Simon Dach [1605–1659]) és allegóriák.⁴ Az Akadémia palotájának homlokzatán hat tudós egészalakos szobrát helyezték el: Galileo Galileiét ([1564–1642], a modell készítője: Albert Wolff), Isaac Newtonét ([1642/1643–1727], Bernhard Afinger), Raffaellót ([1483–1520], Hermann Schievelbein), René Descartes-ét ([1596–1650], Hermann Wittig), Gottfried Wilhelm Leibnizét ([1646–1716], Rudolf Siemering [1835–1905]) és Révai Miklósét ([1750–1807], Izsó Miklós).⁵ Raffaello a II. világháborúban megsérült alakjának helyére Palotai Szkalos Gyula (1911–1976) Mihail Vasziljevics Lomonoszovot (1711–1765) ábrázoló szobra került (1963).⁶

Míg a Magyar Tudományos Akadémia építési bizottsága a főépület szobrászati díszének kivitelezését (Izsó Révai-szobrát nem számítva) berlini művészekre bízta, addig a szintén Stüler által tervezett – és az Akadémia palotájával párhuzamosan épülő – stockholmi Nationalmuseum homlokzati szobrait Carl Gustav Qvarnström (1810–1867) és Johann Peter Molin (1814–1873) svéd szobrászok készítették; ráadásul a portrék kivétel nélkül svéd tudósokat és művészeket (Carl Gustaf Tessin [1695–1770] és Johann Tobias Sergel [1740–1814] egészalakos szobrai; Jöns Jacob Berzelius [1779–1848], Esaias Tegnér [1782–1846], Johan Olof Wallin [1779–1839], Carl von Linné [1707–1778], David Klöcker Ehrenstahl [1628–1698] és Bengt Erland Fogelberg [1786–1854] büsztjei) ábrázolnak.⁷ Mindez persze adódik a pesti és a stockholmi épület funkciójának különbözőségéből, de abból is, hogy a Magyar Tudományos Akadémia épületszobrászati programjának koncipiátorai a tudományok nemzetek fölöttiségét kívánták hangsúlyozni.

CONSTRUCTIO 13.2 Ismeretlen fényképész: Az épülő akadémiai palota a beállványozott rizalittal, 1864
Fénykép, 58 × 100 mm
Budapesti Történelmi Múzeum Kiscelli Múzeum, Fényképgyűjtemény, ltsz. 32.786

Az Akadémia a March-gyártól rendelte meg továbbá a rizalit sarkain elhelyezett négy szárnyas szfinxet⁸ (még az 1880-as évek végén eltávolították őket); az épület sarkain, valamint nyugati és keleti homlokzatának közepén felállított kandelábereket; a főpárkányt díszítő 180 oroszlánfejet (amelyeket a II. világháborús károk helyreállítása során verhettek le, → CONSTRUCTIO 17); öt Minerva- és öt Apolló-fejet (ezek közül három-három a főhomlokzaton, kettő-kettő a rizalit oldalhomlokzatain látható); a gyümölcsfüzés és griffes táblákat; a belső dekorációhoz 16 oszlopfejet.⁹ Az itt bemutatott számlák nem tartalmazzák az összes tételt. A fennmaradó darabokért 1865. januárjában fizetett a gyárnak az Akadémia.¹⁰ A – feltételezhetően utolsó – számla előtt egy nappal kelt Charlottenburgban Raffaello és a szfinxek szobrainak szállítólevele.¹¹

- 1 Simson 1982: 96.
- 2 Kemény 2015: 152–153.
- 3 Simson 1982: 96.
- 4 Simson 1982: 105–106.
- 5 Révai Miklós szobrát 1865 márciusában állították fel a homlokzati posztamensre. MTA KIK KRKGy, K 1274/3d–1406.
- 6 Kemény 2015: 153.
- 7 Börsch-Supan–Müller-Stüler 1997: 231.
- 8 Diescher József vezetésével ugyancsak 1865 márciusában helyezték el a szfinxeket a rizalit sarkain. MTA KIK KRKGy, K 1274/3d–66.
- 9 Kemény 2015: 154.
- 10 MTA KIK KRKGy, K 1274/3d–177.
- 11 MTA KIK KRKGy, K 1274/3d–1401.

U. B.

CONSTRUCTIO 15

Friedrich August Stüler levele Dessewffy Emilnek a homlokzati szobrok elhelyezésének vázlatával, Berlin, 1864. január 9.

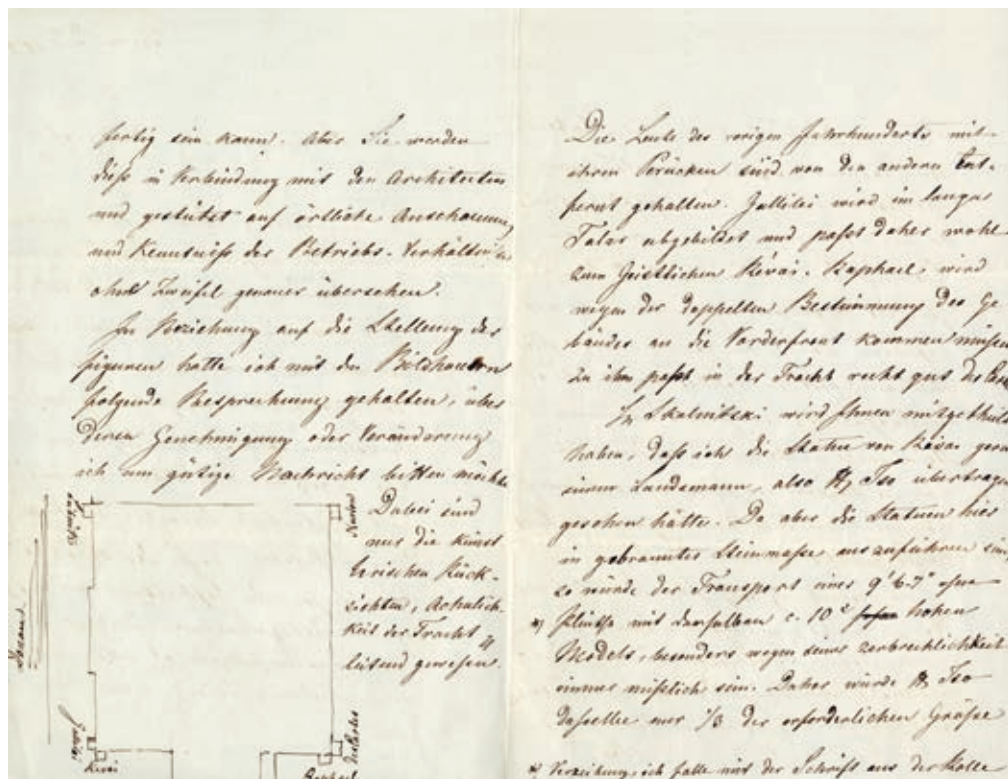
2 fol. német autográf, toll, papír, 223 × 143 mm

MTA Könyvtár és Információs Központ Kézirattár és Régi Könyvek Gyűjteménye, RAL 664/1864

A székház homlokzatainak (második emeleti) sarkain felállítandó tudósszobrok elhelyezésének tervét – a szobrászati munkákat figyelemmel kíséző – Stüler levélben, egy vázlatos rajz segítségével világította meg Dessewffy Emil (és az építési bizottság) számára. A berlini építész elképzelése szerint a főhomlokzat sarkain Révai (nyugati oldal) és Raffaello (keleti oldal) szobrát kellett volna elhelyezni; Révai mellé a dunai homlokzaton Galilei, Raffaello mellé pedig az Akadémia utcai homlokzaton Descartes került volna. A nyugati és keleti *façade*-ok bérház felőli végein Leibniz (nyugati oldal) és Newton (keleti oldal) szobrának kellett volna állnia. Stüler a fő- és az oldalhomlokzatok találkozásainál tehát hasonló ruhát viselő férfiakat társított egymással.¹

Az építész sugallta elrendezés végül nem valósult meg. Egyedül Descartes került arra a helyre, ahová Stüler tervezte; a főhomlokzaton a helyeket Galilei és Révai szobra foglalta el; előbbi párja (a szintén itáliai) Raffaello lett. A bérház felőli oldalakon pedig helyet cserélt Leibniz és Newton alakja.

Az elhelyezés „programját” minden bizonynyal az építési bizottság határozta meg, és abba nem engedett beleszólást az épület tervezőjének. Dessewffy válaszevele nem ismert, de abban feltehetően közölte Stülerrel, hogy a szobrok felállításának rendjét máshogy határozta meg az építési bizottság.

1 „Galilei wird im langen Talar abgebildet und passt daher wohl zum Geistlichen Révai.” Illetve: „Zu ihm [Raffaello] passt in der Tracht recht gut des Cartes.” MTA KIK KRKGy, RAL 664/1864, fol. 2r.

U. B.

57 |

A két felvétel egyszerre példázza a korabeli technikából fakadó problémákat és a fényképezés kísérletező kedvét. Minden bizonnyal azonos kameraállásból készültek, mégis, miközben a (közös) részletekben alig mutatkozik eltérés, változik a tágabb és a szűkebb kivágat; a fókusz; az élesség; más az elkészült albumképek színe, tónusa. Nehezen dönthető el, hogy utóbb körbevégték őket vagy levágtak belőlük. Formátumuk mégis jelzi, hogy a végeredményt az alkotó egyetlen panorámafelvételnek szánhatta, bár a két darab precízen nem illeszkedik. Be kell érünk a hasonlóságok és különbségek listázásával: ahogyan az egyik képen a Dunán átsuhanó kis hajók a másik képen eltűnnek; vagy ahogyan a híd alatt, a Dunagőzhajózási Társaság kikötőjéből alig észrevehetően megindul az egyik gőzös. Bizonytalan marad az időbeliség kérdése, a felvételek készítésének sorrendje is.

A Gellért-hegyről készített képek erős rövidülésben mutatják a pesti oldalt. Hangsúlyos szerepet kap az épülő Akadémia palotájának felállványozott tömbje, amely előtt a téren félkörben sorakoznak a felvonulási épületek, köztük az építészek irodája és az épületszobrászati elemek színpje. A mai szem számára szokatlan látványt nyújtanak a klasszicista házsor előtti, még kiépítésre váró Duna-part; a Margitszigettől különálló Festő-sziget; vagy távolabb Óbuda és Lipótváros jellegzetes iparnegyedei.

N. Z.